

Kóhalmi Péter.

*Mester Béla: Magyar philosophia –
A szenvedelmes dinnyésztől a lázadó Ikaroszig**

A Pro Philosophia Kiadó (Kolozsvár) és az SZTE EK Társadalomelméleti Gyűjteménye (Szeged) kiadásában jelent meg *A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai* sorozat 9. tagjaként Mester Béla *Magyar philosophia – A szenvedelmes dinnyésztől a lázadó Ikaroszig* című könyve. A sorozat azzal az ambícióval született, hogy hiánypótló szövegközlésekkel, valamint monográfiák és filozófiatörténeti, eszmetörténeti elemzések megjelentetésével segítse elő a filozófia magyar hagyományainak feltárását. Mester Béla könyve – ahogy erről majd írni fogok – a sorozat céljaival összhangban igényes, aprólékos feltáró munka eredményeinek és kérdéseinek remek lenyomata. De ennél több is: helyzetjelentés a munka aktuális állásáról – így, azt hiszem, először erről kell szólnom.

A magyar filozófiatörténet megírásának szándéka természetesen időről-időre koncepciózus programként előkerült már a 90-es évek előtt is, mindamellett, hogy voltak, vannak elszeparált személyes érdeklődésen alapuló törekvések. A legutóbbi ideig (nagyon is ki)tartó „filozófiatörténeti aktivitás” kezdetét pedig talán ahhoz az 1992-es miskolci konferenciához lehet kötni, ahol a tervezett munka kezdeti, első lépcsőfokaként elvi kérdések megvitatása szükségeltett: Mi is a magyar filozófia? Egyáltalán, lehetséges-e bármilyen nemzetre vonatkoztatva nemzeti filozófiáról beszélnünk? Létezik-e a filozófiának egy nemzethez, a nyelvéhez vagy egy országhoz, annak politikai berendezkedéséhez, felekezeteihez avagy akár intézményrendszeréhez köthető területiális partikularitása? Létezik-e ezen tényezők függvényében behatárolható filozófia a filozófia univerzalitásától elkülöníthetően? Ezt követően szaporodtak a hasonló konferenciák, egyre inkább specifikus,

* Mester Béla: *Magyar philosophia – A szenvedelmes dinnyésztől a lázadó Ikaroszig*. Pro Philosophia Kiadó, SZTE EK Társadalomelméleti Gyűjteménye, Kolozsvár-Szeged, 2006. 48-49. o.

immáron filozófiatörténeti, *szakmai* kérdéseket feszegetve. Mindezt a folyóiratokban filozófiatörténeti munkák sora, kiteljesedő monográfiák, tanulmánykötetek megjelenése kísérte.

Mester Béla az utóbbi tíz évben készült írásaiból, előadásaiból válogatott, s ezek elé könyvébe két fejezetet (címében Szontagh Gusztáv két munkájára utalva) mint *propylaeumokat*, 'előcsarnokokat' illesztett. Ezen két fejezettel pedig mintha a kezdethez, (legalább) a '92-es év júniusához, Miskolcra vezetne vissza bennünket. És itt egyáltalán nem valamiféle idejétmúltságról próbálok beszélni. Sokkal inkább arról a józan, töprengő kívülállásról, ahonnan szemléli a szakma és saját tevékenysége helyzetét. Nem csupán tíz év termésének szelektív egybegyűjtéséről van tehát itt szó: egyrészt a már megjelentek, elhangzottak átgondolásáról, átformálásáról – a Szontagh-tanulmány esetében több, mint negyven oldalas meghosszabbításáról –, másrészt mindennek az értékeléséről. Az ismerős kérdések újra felcsendülnek, választ keresnek, de immár az utóbbi évek útkereséseiben, kudarcaiban, tapasztalataiban, felhalmozott tudásában.

Összefoglaló alkotások címei kapcsán mutatja be a tárgyterületet megjelölni hivatott alapvető terminológiai dilemmát: *magyar* vagy *magyarországi* filozófia? A javasolt megoldás pedig mindkettő egyszerre, amihez a nyelvet is hozzátéve: „[...] bárhol magyarul, bármilyen nyelven Magyarországon, valamint a magyar szerzőtől bárhol és bármilyen nyelven [...]” – írja a legáltalánosabban elfogadott *hungaricum*-szabályt. Mindezt azzal továbbgördítve, hogy a magyaryelvűség kívánalma miként fonódik össze a *nemzeti* filozófia fogalmával, s ez közelebről milyen további problémákat vet fel. Erdélyi teóriájában az irodalom, mint *érzéki* természetű *nemzeti* jelenség van meghatározva, ellentétben a *gondolati*, *egyetemes* filozófiával. Ennélfogva ezt az érvelést (és ezt a beszédmódot) követve *nemzeti* filozófiáról beszélni badarság. (Mindamellet, hogy Erdélyi a magyar filozófiatörténet-írás jeles korai művelője!) Ennek az aporiának a feloldásaként Mester a *nemzeti* fogalmának történeti változásait fejt fel: miszerint ez lehet a tárgya által meghatározott (Szilasy János nyomán), avagy láthatunk benne sokkal inkább az intézménytörténettel össze függő modernitás-problémát.

Mindeközben a filozófia/eszmetörténész szándékának és nagyigényű figyelmének csatáját követhetjük nyomon. Azt, ahogy munkájában diszkrét fogalmiságra törekszik, azonban ezt nem elegendő összevetnie az utóbbi évek eredményeivel. A diskurzus(á)ban nem csak az *élő* kollegái vesznek részt, hanem a kutatás során *megéledők* is. Mester Béla újra előveszi a már '92-ben feltett kérdéseket, (legalább) azzal a különbséggel, hogy a válaszadásba bevonja kutatásának tárgyát is. Sőt, egy-egy oldalra akár fordítva is: Mester Béla „csupán” *mai* beszélgetője, moderátora tárgya (mára vonatkoztatott) diskurzusának – s ez az, amiért igazán érdekes könyvet kaphat a kezébe az olvasó.

Erdélyi (s így egy csapásra persze Herder és Hegel) nyomán aktualizálja az értelem-érzelem dichotómiáján nyugvó irodalom-filozófia problémát, amivel jelen esetben az irodalomtörténet és a filozófiatörténet ellentétét mutatja. A két fél (irodalom, filozófia) ellentétes alapokon nyugvó partikulárisként/egyetemesként való értelmezését, mint egymás és saját maguk megértését kölcsönösen ellehetetlenítő problémát bontja ki – tanácsként pedig a dichotómikus séma eldobásának szükségességét konstatálja. De mindezt oly módon, hogy az itthon Erdélyi óta meglévő probléma „gyökértelenítésével” ismét csak visszacsatol oda, ahol tárgyának diskurzusa (diskurzusproblémája) szól: „Bennünket, közép-európai embereket a modernitás kínos önreflexió-igényétől nem válthat meg a tájainkon a tradicionalizmussal szentségtelen szövetségben jelentkező posztmodern értékluralizmus, akkor sem, ha világképe hazai sütetű filozófiáink „világszínvonalát” segítene argumentálni; akkor sem, ha oly jól illenék némely jól bejárattott múlt századi nemzeti ideológiához [...] A modernitásnak a magyar kultúrában még nincs vége. Benne vagyunk: önreflexió és diskurzus-problémáink tipikusan modernekek [...]”¹ Az ilyen orientációjú problémafelvetés pedig nagyon is sajátja Mester Béla olvasás/értelmezésmódjának. Ahogy másutt írja: „Olvasni csak „visszafelé” tudjuk a szöveget, mindig abból a hagyományból, amelyben éppen vagyunk. (Még akkor is, ha nagy nehézséget okozna annak eldöntése, hogy mi

¹ Mester Béla: *Magyar filozófia – A szenvedelmes dinnyésztől a lúzadáó Ikaroszig*, 48-49. o.

is az a hagyomány, amelyikben mi vagyunk benne, különösen manapság és tájainkon.)”² Ami persze a szövegértelmezés autoritásának ellentétes pólusait hozza magával: a problémát egységbe fogva beszélhetnénk egyén és Világszellem viszonyáról ugyanahhoz a történeti időhöz, de Mester szerint a kétféle viszonyulás óhatatlanul keveredik, a kettő elkülönítése közel sem egyszerű. Már csak azért sem, mert „Az út, amelyet a tanítvány bejár a mester eszméinek megismerése során, észrevétlenül a mester gondolati útjaként, „fejlődéseként” értelmeződik. Így értelmezik a tanítványok mesterük elemzése által önmagunkat.”³ Innen pedig már csak egy hajsza választ el minket, hogy feltegyük a kérdést: ki olvas itt kit? Mester az elődöket, vagy ő az elődök által saját magát? S hogy megtegyük azt a megállapítást: ha közel sincs még kialakult kánonja a magyar filozófiatörténetnek, ha a szövegek és a megéledő szerzők helyiértékét is még csak viszonylagos objektivitással lehet megadni, egy *történeti idő* bemutatása szükségképpen bőven tartalmaz szubjektív megítéléseket – a szubjektivitás feltároló tükrös struktúrája pedig csak ráadás.

Az *elbeszélő*, Mester Béla, pedig úgy tűnik, tisztában van feladatának nehézségeivel: a történetmesélés (és talán bámmiféle olvasás) kétirányú mozgásaival; és azzal, hogy a magyar filozófiatörténeti kánon még igencsak képlékeny. Az elhamarkodott és főként reflektálatlan értéktelepek helyett pedig ez még bővíthető/bővítendő szereplők és kérdések sorával. Ez a szándék fogja össze a tárgyválasztást is. Aprólékosan foglalkozik Szontagh Gusztáv (a vígeposzba illő jelzővel: „szenvedelmes dinnyész”)⁴ munkásságával, akinek a neve ezidáig jobbára csak Erdélyi János vitapartnerként lehetett ismert. Ír a kantianizmus és politikafilozófia viszonyáról, azaz a magyarországi Kant-recepcióról, mint a XIX. századi nemzetépítés háttérben húzódó egyik markáns gondolatfolyamról. De olvashatunk John Stuart Mill magyar recepciójáról, és az „olyan reménytelenül marginális, másodrendű, ám valamilyen szempontból mégiscsak jellegzetes”⁴ gondolkodóról is, mint Liketi Tóth Péter. S nem marad ki az elsősorban „fonákjára fordított”

² Mester Béla: *Olvasatok – Bretter György Magyarországon*. In: *kellék*, 2003. 23. szám, 13. o.

³ U.o.

⁴ I.m.: 10. o.

filozófiatörténeti szemelgetésből a filozófia és szépirodalom izgalmas határterülete sem: ezt a szimbiózist érinti Bretter Györgyről és Székely Jánosról írott tanulmánya.

Mindezt egybefogva: okos és izgalmas – a precíz szakmaiság mellett beszédmódjában már-már jó kedéllyel anekdotizáló – könyvet olvashat, aki a magyar filozófia hagyományai iránti első érdeklődésében Mester Béla kötetét veszi le a polcra. Ugyanakkor az ezen a területen már jártasabb olvasók is jó eséllyel mondhatnak igent a kérdésre, elérte-e a könyv a célját? Mert ez „mindössze” annyi: „Ha vizsgálódásaimmal sikerült hozzájárulni ahhoz, hogy némely kulturális beidegződésünk eredetét és eredeti kontextusát tisztábban lássuk, máris megtettem annak jó részét, amit – mint filozófiatörténész és politikai eszmetörténeti szerző – célul tűzhettem ki magam elé.”⁵

⁵ I.m.: 12-13. o.